

DOMENIUL CETĂȚII DE PIATRĂ (CHIOAR) ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Apartenențele domeniului Cetății de Piatră au suferit o fluctuație destul de mare după moartea proprietarilor lui, Balc (1402) și Drag (1400), îndeosebi cele aflate înafara teritoriului delimitat în 1390.

Din 58 de sate înregistrate la 25 mai 1405¹, zece erau în teritoriul dispărutului domeniu Arieș². Satele din zona de Sub Codru și din sud-vestul Băii Mari depindeau administrativ de comitatul Satu-Mare, iar cele de pe Valea Almașului (Gălpfia, Chendrea, Popteleac), de comitatul Dăbîca, de aceea, ele nu apar în lista amintită mai sus. Dar dacă moșiile din perimetrul Codrului au putut fi menținute de urmașii lui Balc și Drag, stabiliți la Belciug și Ardud, celelalte s-au dovedit foarte vulnerabile.

Primele atacate au fost cele din sud-vestul Băii Mari. La 5 mai 1410, regele Sigismund a dat nobilului David Zolyomi moșiile Săsar, cu vama de acolo, Tăuții de Jos și Bozînta Românească³. Ele au rămas, însă, dependente, sub aspectul obligațiilor militare și de altă natură, de Cetatea de Piatră, așa cum se observă din lista contribuțiilor de război din 1475⁴.

Dintre satele de pe Valea Almașului, probabil că Popteleacul (în concordanță cu numele, „Locul popilor“), a fost cedat chiar de Balc și Drag mănăstirii ortodoxe Strimba-Fizeș, din apropiere. Un gest similar au făcut cei doi și, apoi, fiii lor pentru mănăstirea Stavropighiei din Peri (Maramureș)⁵. Celelalte două sate — Chendrea și Gălpfia, au fost luate de la Dragoșești după 1434, într-un proces purtat de nobilii din Zimbor și Dragu⁶.

La fel ca familia Jakcs de Coșei, concurată de urmașii lui Balc și Drag în teritoriul domeniului Arieș-Hodod, și ca nobilimea cnezială din Maramureș, strimtorată în drepturile de moștenire de rudenile săltate între elitele ierarhiei feudate, orășenii din Baia Mare și Baia Sprie au acționat pentru cîștigarea întregii păduri Negreia, bogată în material lemnos, zăcăminte aurifere și forță de muncă. Actul de donație către Balc și Drag, din 1390, fixa, îndubitabil granița domeniului lor pe riul Chechiș, pînă la izvoare, cu virful Gutfi⁷. Ca atare, moștenitorii s-au înstăpînit aici, peste sate și mine, pe un temel legal. Dar privilegiul din 1347 al orășenilor folosea alți termeni, limitîndu-le suprafața donată la 3 mile, fără nici un alt reper fizico-geografic. Același privilegiu le dădea dreptul de folosință a pădurilor regale din vecinătate, nu însă, și a celor nobiliare⁸.

Compromisul realizat de Capitlul din Oradea, în procesul din anii 1429—1430, a lăsat hotarul pe riul Chechiș, dar a permis orășenilor să taie mai departe din pădurile din jur⁹. Hotărîrea a fost ignorată, în 1455, de Iancu de Hunedoara, devenit

¹ E. Máliusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, II/1, Budapest, 1956, doc. 3723, p. 446.

² Stremț, Ulmeni, Arduzel, Gîrcei, Cehu, Turbuța, Somos (?), Giurtelec, Mathos (?), Fekindia (?).

³ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, 1890 I/2, p. 471—472.

⁴ M. Pétri, *Szilágy vármegye monográphiája*, I, 1901, p. 178—179.

⁵ P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 85.

⁶ M. Pétri, *op. cit.*, III, 1902, p. 424, 636.

⁷ G. Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae*, X/VIII, Buda, 1843, p. 306—308; și R. Popa, în „*Calendarul Maramureșului*“, Baia Mare, 1980, p. 33.

⁸ *DIR*, veac XIV, C, IV, 1955, p. 401.

⁹ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 558—561; 569—570.

proprietarul orașelor miniere. El s-a extins în teritoriul domeniului Cetății de Piatră pînă la riul Căvnic, unde a deschis mai multe mine¹⁰.

Pierderi au înregistrat moștenitorii lui Balc și Drag și în confruntările cu familia Jakcs de Coșei. Înainte de 1424, aceasta fi luase moșiile: Ulmeni, Arduzel, Gîrcei, Cehu, Turbuța, Motiș și *Fekindia* (?) — aparținătoare Cetății de Piatră¹¹. Proprietarii și-au compensat aceste pierderi exterioare domeniului propriu-zis prin înființarea și dezvoltarea satelor: Buciumi, Cernești, Vad, Cărbunari și Mireșu-Mare¹².

În 1405, Balc și Drag au mai lăsat urmașilor și trei vămi — la Ulmeni, Berința și Berchez, și două mori — la Chechiș și Ulmeni¹³. Toate acestea au fost administrate în comun. Unitatea de administrare a domeniului n-a putut fi menținută însă, de urmași, și în 1424, ei și-au departajat bunurile, rămînînd în indiviziune doar satele Berchez, Cătălina, Lăpușel și probabil Gaura¹⁴, din considerente care puteau fi: existența unor curți nobiliare, investițiile comune în îmbunătățiri funciare, sursele de venituri din tîrguri și vămi sau obligațiile întreținerii unor puncte de control militar, ca o continuare a dependenței lor directe de cetate. În indiviziune trebuie să fi rămas și cetatea, cu toate obligațiile ce le presupune întreținerea ei și a garnizoanei, după renunțarea regelui la ea, fapt petrecut și el înainte de 1424. În 1429, Sandrin al lui Drag, ca purtător de cuvînt al ambelor familii proprietare în procesul de la Oradea, a afirmat cu tărie că a oprit orașenii baimăreni numai de la folosirea pădurilor care țin de cetatea sa¹⁵.

Evident, urmașii lui Balc și Drag au traversat acum o perioadă de criză. Susține ideea și un fapt din 1434, cînd, ca urmare a unei situații economice precare, văduva lui Sandrin al lui Balc (Balkfi), Iustina, fiul și nepotul ei au fost nevoiți să cedeze o parte a moșiei Săcălășeni, pentru 40 de florini de aur, unui familiar al casei, nobilul Radul¹⁶.

Tărănimea a resimțit profund această perioadă de criză, concomitentă procesului de adîncire a feudalizării obștilor sătosești. Se poate deduce aceasta din unele consecințe, între care profund semnificativă este dispariția, pînă în 1424, a satelor *Neekfalva*, unguresc, *Vasnefalva* și Arieșul de Jos (din stînga Someșului), amîndouă românești¹⁷, ceea ce denotă că locuitorii au preferat pribegia decît împovărătoarele condiții de supuși domeniului pe care le întrezăreau. „Replica“ lui Sandrin al lui Drag la acuzațiile orașenilor din Baia Mare dezvăluie că direcția de fugă ținea Moldova lui Alexandru cel Bun¹⁸.

Prin anii 60 ai secolului al XV-lea, familia Balchiestilor s-a stins¹⁹. Jumătatea lor din domeniul Cetății de Piatră a revenit lui Mihail, fiul lui Sandrin din Belțiu²⁰. Trebuie să observăm că jumătățile nu erau delimitate prin împărțirea terenului pe o linie de demarcație oarecare, ci constituiau numere egale de sate, care se amestecau unele printre altele. Fără îndoială că această avantajoasă redistribuire a domeniului între frații Nicolae Dragfy și Mihail Beletki le-a dat posibilitatea re-

¹⁰ G. Wenzel, *Magyarország bányászatának kritikái története*, Budapest, 1880, p. 424—426.

¹¹ M. Pétri, *op. cit.*, II, p. 361—362; III, p. 12, 457; IV, p. 111—112, 357, 689.

¹² E. Mályusz, *op. cit.*, p. 446.

¹³ *idem*.

¹⁴ M. Pétri, *op. cit.*, I, p. 178—179. Satul Gaura nu apare cu mențiunea dublei proprietăți în 1475. Faptul se poate pune pe seama răscurpării sale integrale de către ramura Dragfyestilor.

¹⁵ DRH, D, *Relații între țările române*, I, București, 1977, p. 272.

¹⁶ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 591—592.

¹⁷ Menționate în 1405, ele nu mai apar în lista de departajare întocmită în 1424 de urmașii lui Balc și Drag (vezi E. Mályusz, *op. cit.*, p. 446, doc. 3723; și M. Pétri, *op. cit.*, II, p. 361—362.)

¹⁸ DRH, D, I, p. 272.

¹⁹ La procesul din 1467 pentru pădurea Negreia, au fost prezenți în instanță doar Nicolae Dragfy și fratele său Mihail Belteki zis și „Sandrinfi“ (vezi G. Wenzel, *op. cit.*, p. 402—408).

²⁰ Se poate observa că satele aceluși Mihail (Belteki) din 1475 aparțineau, în 1424, lui Sandrin al lui Balc (vezi M. Pétri, *op. cit.*, I, p. 178—179).

dresării economice și săltării în ranguri. În 1460, Nicolae Dragfy era comite al comitatului Solnocul de Mijloc²¹, situație care l-a încurajat în acțiuni de natură să-i consolideze și mai mult poziția socială. Începînd un adevărat război de eroziune împotriva familiei Jakes de Coșei, și-a recuperat moșiile Ulmeni, Cehu, *Somos* (?), și i-a luat, pe rînd, statele Tohat, Ciochmani, Arieșul de sub cetatea cu același nume, precum și: Brebi, Moigrad, Cuceu, Popești, Sălățig, Dobrin și Mînau, pe care le-a subordonat Cetății de Piatră²². Ațășindu-se politicii lui Matei Corvin, acesta i-a acordat privilegiul din 11 aprilie 1468, prin care localitatea Cehu a fost ridicată la nivel de tîrg (*oppidum*)²³, pe aici trecînd un important drum comercial.

Nicolae Dragfy și fratele său au încercat și recuperarea împrejurimilor Căvnicului, din vasta pădure Negreia, dar fără succes. Regele Matei Corvin, care întărise în 1465 privilegiile orașelor Baia Mare și Baia Sprie, și-a întemeiat refuzul pe aserțiunea că metalurgii și minerii aveau dreptul de-a folosi pădurile regale din perioada de dimineața dăruirii domeniului Cetății de Piatră lui Balc și Drag, în 1378. Neîndreptățiții au insistat din nou, în anii 1475—1478, pentru redobîndirea părților ce li se cuveneau, însă nici atunci n-au avut mai mulți sorți²⁴.

Un eveniment tragic a făcut ca Nicolae Dragfy și fiii săi să ajungă, în 1470, stăpînii întregii averi a Dragoșeștilor. Învinuți de necredință față de rege, pentru o crimă de omor, dar părerea noastră e că motivul a fost complicitatea la incursiunea moldovenilor, din 1469, împotriva Băii Mari, Mihail Belteki și-a pierdut bunurile în favoarea fratelui și nepoților²⁵. Reabilitat, el și-a recîștigat o parte din avere, dar situația critică în care s-a aflat l-a dus la nevoia zalogirii moșiei Cărpiniș cămărașului Angelo din Satu-Mare, ca apoi să acapareze satul de la urmașii acestuia, restituindu-le împrumutul doar la porunca regelui²⁶. Tot prin zalogire trebuie să fi ajuns Coltăul în administrarea unui oarecare nobil Cristani²⁷. Pînă în 1475, Mihail Belteki a mai recuperat satele: Șomcuta, Buciumi, Gaura, Mogoșești, Fersig, Fințeuș Mic, Hideaga, Colțirea, Satu-Lung și părțile din Lăpușel, Cătălina și Berchez²⁸. Dar în 1481, cînd Bartolomeu Dragfy a început recladirea și extensia castelului de la Arduș — reședința Balchieștilor și a ramurii Beltechieștilor — unchiul dispăruse fără urmași, rămînînd întreg domeniul nepotului²⁹.

Nicolae Dragfy a încercat să reglementeze și controversele cu rudenile din Maramureș. În 1473, a fost introdus în posesia satelor Bocicoi și Crăciunești³⁰. Tot așa, în 1477, a dat moșia Surduc-Copalnic, o sumă de florini și beneficiile satului Cozla familiei Miclea din Șugatag pentru jumătățile satelor: Șugatag, Hărniciești și Crăcești³¹. Probabil tot acum a cedat moșia Chechiș lui Gheorghe Ivanka (Ivănuș?) din Giulești.

Nicolae Dragfy și urmașii au practicat față de țărănime același regim apă-sător ca și antecesorii, deși, în general, comparativ cu alte domenii, pe domeniul Cetății de Piatră ființau, din vremea districtului regal, și unele privilegii ale obștilor satești. Deposind-o de pămîntul cumpărat de la Balchiești, familia Radul din

²¹ D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapest, 1890, p. 548.

²² *Idem*, p. 570—573.

²³ Arh. Stat. Sălaj, fond Tribunalul Sălaj, Cauze urbariale, Reg. 4, f. 85—87.

²⁴ G. Wenzel, *op. cit.*, p. 402—408.

²⁵ J. Nagy, *Magyarország családai*, III, Pest, 1858, p. 379; și M. Pètri, *op. cit.*, II, p. 263—264.

²⁶ J. Kádár, *Szolnok-Dobokavármegye monográphiája*, III, Dees, 1900, p. 571

²⁷ M. Pètri, *op. cit.*, I, p. 178—179.

²⁸ *Idem*.

²⁹ A. Szirmai, *Szatmárvármegye*, II, Buda, 1810, p. 167.

³⁰ I. Mihályi, *Diplôme maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 517—518.

³¹ J. Kádár, *op. cit.*, VI, p. 525; *Urbariul domeniului Chioar din 1566*, la L. Mak-kni, *Szolnok-Doboka megye magyarságának pusztulása a XVII. század elején*, Kolozsvár, 1942, p. 54—92; I. Mihályi, *op. cit.*, p. 527, 528—530; și D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, II, București, 1968, p. 75—176.

Săcălășeni a fost redusă la starea de supus domeniial³². Probabil ca o consecință a acestei intensificări a ofensivei feudale împotriva comunităților sătești, să se fi produs o răscoală și fuga în masă a locuitorilor. În 1475, erau pustii satele Cărpiniș, Hideaga, Vima Mică, Colțirea, Arieșul de Sus (din dreapta Someșului), Kezel (?), Lemniu, Cernești — aspect care în celelalte părți ale Solnocului de Mijloc nu este semnalat, ceea ce exclude presupunerea unei calamități sau epidemii³³. N-au mai fost menționate, fiind considerate dispărute, satele Bălchia (*Balkonia*), Cozla, Cuciuat, Pribilești, Dănești, Buciumi (repopulat, apoi, sub numele oficial „*Terekfalva*“, probabil cu prizonieri otomani)³⁴.

Lista de dări pentru război din 1475 a comitatului Solnocul de Mijloc dezvăluie că regele Matei Corvin a reușit să pună și nobilimea la unele contribuții, dar e ușor de înțeles că Nicolae Dragfy, Mihail Belteki, Toma și David Zolyomi, Cristani și alți proprietari de pe domeniul Cetății de Piatră au luat ce datorau tot de la țărănimea supusă³⁵.

Bartolomeu Dragfy a readus domeniul la forța pe care i-au dat-o Balc și Drag, ba chiar la mai mult. Profitând de situația sa de comite, apoi de cea de familiar al Curții Regale și mare paharnic al lui Matei Corvin, el a atașat la Cetatea de Piatră satele: Nadișul Român, Noțig, Deja, Benesat, Motiș, Rona, Turbuța, Aluniș, Inău, Horoatul Cehului, Odorhei, Prodănești, Creaca și altele, luate de la diferiți nobili, în special de la familia Jakes³⁶.

În timpul luptelor pentru succesiunea la tronul Ungariei, de după moartea lui Matei Corvin, Bartolomeu Dragfy l-a susținut pe Vladislav al II-lea (1490—1516), câștigându-i bunăvoința. Noul rege l-a numit „Mare Comite al Cămării“, și prima grijă a acestuia a fost să oblige orașenii din Baia Mare și Baia Sprie, sprijinitori ai lui Ioan Albert, să nu mai folosească pădurea Negreia, pînă vor aduce dovezile asupra unui asemenea drept³⁷. Regele Vladislav a ordonat, apoi, la 13 decembrie 1491, introducerea lui Bartolomeu Dragfy în posesia satelor românești: Bontăieni, Surdești, Sindrești, Rus, și în partea de jumătate a două sate ungurești: Dumbrăvița și Unguraș, trecînd astfel peste linia de hotar a râului Chechiș³⁸. A fost mai mult un favor regal decît un act real și complet de justiție, asupra căruia suveranul va reveni.

Continuînd procesele cu maramureșenii, Bartolomeu Dragfy a obținut întărirea asupra satelor: Bocicoi (Mare), Valea Mare, Crăciunești, Lunca, Fraz (?) și Rahova. El le-a atașat domeniului Cetății de Piatră împreună cu moșiile Șugatag, Hărniciești și Crăcești, cumpărate integral, în 1501, de Bartolomeu³⁹. Astfel, domeniul Cetății de Piatră a atins maxima extensie, putere economică și, implicit, militară, situație pe care a păstrat-o cît a trăit stăpînul său, ajuns și voievod al Transilvaniei (1493—1499)⁴⁰.

După moartea voievodului, cetățenii din Baia Mare și Baia Sprie au acționat imediat, și același rege Vladislav al II-lea a consfințit hotărîrea Capitlului din Oradea și cea a Dietei de la Rakos, din 1505, prin care întreaga pădure Negreia a fost luată definitiv de la Dragoșești și cedată orașelor miniere vecine. Se pare chiar că folosința pădurilor a fost extinsă pînă la vărsare riului Cavnic și, peste râul Lăpuș pînă la drumul Berchez — Finteușuri — Tulghieș⁴¹.

³² M. Pétri, *op. cit.*, I, p. 177—180. În 1475, familia Radul nu apare ca proprietară la Săcălășeni.

³³ *Idem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ D. Csánki, *op. cit.*, p. 570—573.

³⁷ *Monografia municipiului Baia Mare*, I, p. 252; și G. Wenzel, *op. cit.*, p. 414.

³⁸ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, II/2, p. 319—320.

³⁹ B. Ivány, *Széki gróf Teleki Gyömrői levéltára*, Szeged, 1937, p. 174, 176, 189; E. Hurmuzaki, *op. cit.*, II/2, p. 485; D. Prodan, *op. cit.*, p. 557.

⁴⁰ E. Hurmuzaki, *op. cit.*, II/2, p. 336; *Istoria României în date*, București, 1971, p. 161.

⁴¹ G. Wenzel, *op. cit.*, 415; *Monografia municipiului Baia Mare*, I, p. 219—220; 525—526; M. Szentgyörgyi, *Kövár vidékének társadalma*, Budapeșt 1972, p. 26.

Cu aceasta, pentru domeniul Cetății de Piatră s-a deschis o nouă perioadă de frământări și reajustări, care a permis exploatării feudale să se înăsprească mai mult.

VALER HOSSU

**DIE DOMÄNE DER
„CETATEA DE PIATRĂ“ (CHIOAR)
IM 15. JAHRHUNDERT**

(Zusammenfassung)

Das 15. Jahrhundert bedeutete für die hier erörterte Domäne die Ausbreitung und Vertiefung der feudalen Verhältnisse. Das Bestreben der Grundbesitzer in der sozialen Hierarchie des ungarischen Königreichs einen möglichst hohen Rang einzunehmen, die Kämpfe zwischen den Nachkommen der Familien Drag und Balc, sowie jene zwischen diesen und den Nachbarn, vor allem mit der Familie Jacks de Coșei und den Bergbaustädten Baia Mare und Baia Sprie, all das trug zu einer verstärkten Feudalisierung der Bevölkerung bei und wirkte sich auf die letzten freien Dorfgemeinschaften aus.

Die soziale Struktur der Domäne war im Laufe der Jahre Wandlungen unterworfen, die von der sozialen Stellung der betreffenden Herren abhing, sowie von ihrer Einflußmöglichkeit auf die königlichen Beschlüsse. Bartholomeu Dragfy gelang es, in der Zeitspanne als er Wojewode von Transylvanien war (1493—1498), der Domäne die größte Ausdehnung zu sichern, sowie wirtschaftliche und implizite militärische Macht zu gewährleisten.